

описываються моделі, по котрым происходит их создание, устанавливаются системные связи изучаемых элементов, характеризуются их семантика и функциональные особенности.

Ключевые слова: разнооформленная частица, творчество Т. Г. Шевченко, форма выражения, семантика, функциональные особенности.

The article deals with the research of forms of expression and inner organization of particles with a few components on the material of the poems of T. G. Shevchenko. The structural models by which they are created as well as system links of the investigated elements are also determined and described. Their semantics and functional features are also characterized.

Keywords: particles with a few components, works of T. G. Shevchenko, forms of expression, semantics, functional features.

УДК 811.161.2“18”-11

Христенюк В.Ф.

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті здійснено аналіз мовознавчої спадщини Івана Огієнка. Розглянуті фундаментальні дослідження вченого, його наукові розвідки з питань історичного розвитку та періодизації української літературної мови, а також перекладацька й видавнича діяльність видатного мовознавця.

Ключові слова: Іван Огієнка, історія української мови, періодизація української літературної мови.

Величезна творча спадщина Івана Огієнка (Митрополита Іларіона), яка довгий час була забороненою, а тому невідомою українцям, стає предметом все ширших зацікавлень науковців. Поступово повертається до читацького загалу наукова та просвітительська спадщина вченого.

Дослідники виділяють кілька етапів творчого життя І. Огієнка. Перший припадає на дожовтневий період (1882 – 1917 рр.), другий – на період жовтневої революції (1917 – 1920 рр.) і останній – це період емігрантського життя. Саме в еміграції Іван Огієнка стає активним церковно-релігійним діячем і приймає ім'я Митрополита Іларіона. Упродовж усього життя Огієнка не переставав працювати на благо України, причому більшість мовознавчих та культурологічних досліджень вийшли друком далеко від Батьківщини, у Польщі та Канаді. Сучасники називали І. Огієнка людиною енциклопедичних знань, високого обов'язку й титанічної працездатності. Свій багатогранний таланти він проявив як педагог, редактор, видавець, поет, перекладач, мовознавець, ректор університету і міністр, лідер громадсько-політичного життя і ієрарх церкви, великий учений, що залишив глибокий слід подвижницької діяльності на терені вітчизняної науки, культури, освіти.

Метою статті є детальний аналіз наукового доробку Івана Огієнка з актуальних питань мовознавства, з'ясування його місця в дослідженні історії української літературної мови.

До зацікавлень сучасних лінгвістів належать різні аспекти мовознавчих студій Івана Огієнка. Зокрема, Г. Сікора окреслив хронологічну схему розвитку української мови в Україні у працях ученого. Огієнкова концепція духовної триєдності «мова-народ-церква» знаходить відображення у дослідженнях Л. Ляхоцької, Є. Сохацької, З. Тіменника. У працях В. Ляхоцького висвітлюється діяльність І. Огієнка як мовознавця, редактора та видавця часопису «Рідна мова». В. Качкан досліджує історію перекладу І. Огієнком Біблії українською мовою. Окремі аспекти мовознавчої спадщини ученого висвітлюються у працях С. Болтівця. Так, аналізуючи підручники, посібники, таблиці для вивчення української мови, автором яких був І. Огієнко, дослідник робить висновок, що вчений продовжив розробку психологічного напрямку в українському мовознавстві, розвинутого О. Потебнею та Б. Грінченком. Значення рідної мови в духовному відродженні особистості у працях Івана Огієнка досліджували Ф. Бацевич, А. Кучинська, Л. Клименко, А. Марушкевич.

Один із сучасних дослідників наукової спадщини Івана Огієнка М. Тимошик зазначає: «Навіть побіжний перелік головних ділянок з таких галузей знань як мовознавство, літературознавство, історія, культура, релігієзнавство, красне письменство, де він залишив своїми дослідженнями помітний слід, а також результативна багатогранна редакторська, видавнича, перекладацька, епістолярна діяльність не може не викликати справжнього подиву і захоплення від усвідомлення того, що це могла зробити одна людина. Адже коли б видати всю наукову, публіцистичну, перекладацьку та епістолярну спадщину Огієнка, – вона б склала щонайменше добру сотню томів. І всі вони, без винятку, слугували б сьогодні на таку довгоочікувану, і, здається, вже наповнену конкретним змістом національну ідею, і на утвердження процесів українського державотворення» [9, 38].

Аналіз багатогранної творчої спадщини І. Огієнка засвідчує, що серед напрямів діяльності професора можна виділити основні – науково-пошукову, перекладацьку і видавничу роботу. Як дослідник, він цікавився різними видами пам'яток: літописами, грамотами, богослужбовими книгами. Ознайомлюючись з великою кількістю першоджерел, історичних матеріалів, він створював власні наукові праці. У багатьох із них І. Огієнко піддавав глибокому аналізу раніше досліджений матеріал і обґрунтовував свої погляди на його значущість у процесі становлення української науки. Чільне місце він відводив благотворному впливу української культури на російську церкву, мову, книгодрукування, школу, освіту, науку, театр. Про це свідчать видані ще за життя автора книги «Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу» (1918), «Українська церква за часів Богдана Хмельницького» (1956), «Князь Костянтин Острозький і його культурна праця» (1958), «Історія українського друкарства» (1924) та інші. І. Огієнко доводив, що рівень культури, науки та освіти в Україні був вищий, ніж у Росії.

Найвагоміше місце в доробку вченого посідають наукові студії з мовознавства. Причина зацікавлення Огієнка питаннями української мови криється у його власних словах: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як

перший орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом... От чому мова має таку велику вагу в національному рухові. Тому й вороги наші завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її дощенту. Бо німого, мовляв, попхаєш, куди забажаєш...» [3, 239-240]. Практично не було такої галузі мовознавства, де б учений не залишив свого сліду: проблеми кирилівської палеографії і церковнослов'янської мови, граматики (історична й сучасна), етимологія і семасіологія, фразеологічний світ мови, багатогранність лексики, стилістика. Усе це становить лише неповний перелік його наукових мовознавчих зацікавлень.

Найтиповішим означенням для Огієнкової мовознавчої спадщини є загальнопоширений термін «праця», яку автор часто ототожнює з «коротким синтетичним викладом», «курсом викладів (лекцій)», «вступним курсом», «студіями», «нарисами». Сам автор не завжди визначав жанр цих творів і не ставив його у назву під заголовком на титульному аркуші, а прагнув обґрунтувати в тексті передмови. Прикладом є такі твори, як «Глаголиця не повстала з мінускульного письма» (нарис історично-палеографічний), «Дві грамоти воєводи Валаського...» (нарис палеографічно-лінгвістичний), «Дерманська друкарня» (нарис історико-літературний). Багатотомна мовознавча тематика іменується «курсами» («Чистота і правильність української мови» (1925), «Складня української мови – як перша спроба курсу нормативної складні» (1935) та ін.). «Курсом викладів» дослідник часто називав фактично монографічні дослідження, наприклад, «Повстання азбуки...».

Українська літературна мова в її історичному розвитку була предметом особливої уваги мовознавця. Питанням історії української мови присвячена низка праць ученого, зокрема «Історія української літературної мови», «Кирило і Мефодій», «Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків», «Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян». Серед названих досліджень на особливу увагу заслуговує дванадцятитомна «Історія церковнослов'янської мови». Про обсяг матеріалу, що ліг в основу цієї фундаментальної праці вченого, говорять назви томів: Том 1 – 2. Костянтин і Мефодій, їх життя і діяльність. Том 3. Костянтин і Мефодій. Джерела. Том 4. Повстання азбуки й літературної мови у слов'ян. Том 5. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. Том 6. Фонетика церковнослов'янської мови. Том 7. Морфологія церковнослов'янської мови. Том 8. Складня церковнослов'янської мови. Том 9. Історія церковнослов'янської вимови і наголосу. Том 10. Слов'янська палеографія. Том 11. Історія перекладів (і їх виправлень) Св. Письма та Богослужбових книг на церковнослов'янську мову. Том 12. Історія перекладів Св. Письма та Богослужбових книг на живі слов'янські мови.

Складність дослідження, виконаного Огієнком, можна прослідкувати, розглянувши зміст одного з томів – п'ятого, присвяченого пам'яткам старослов'янської мови X – XI століть. У ньому ґрунтовно подано історичний, лінгвістичний, палеографічний огляд старослов'янських писемних пам'яток

болгарської, сербської, чеської, української, північно-руської редакцій з повною їх бібліографією, великим альбомом з ілюстраціями досліджуваних творів, зразками шрифтів. Предметом детального розгляду вченим пам'яток української редакції стали «Остромирове Євангеліє», «Ізборник Святослава», «Чуднівський Псалтир», «Казання Григорія Богослова», написи на чернігівських гривнях XI ст.

І. Огієнко у своїх мовознавчих студіях з історії мови неодноразово торкався питання періодизації української літературної мови. Так, учений виділяв у її розвитку такі періоди та підперіоди: 1. Стара українська літературна мова (IX – XVI ст.): 1) церковнослов'янська мова (з IX ст.); 2) нова середньочерковнослов'янська мова (з XII ст.); 3) актова мова (XIV – XVI ст.). 2. Нова українська літературна мова (з другої половини XVI ст.): 1) книжна українська мова (XVII – XVIII ст.); 2) утвердження нової української літературної мови (з 1798 р.); 3) українська літературна мова доби русифікації (1917 – 1923 рр.); 4) українська літературна мова доби українізації (1923 – 1933 рр.); 5) українська літературна мова доби комунізації (1933 – ... рр.).

Аналізуючи історичні періоди розвитку української літературної мови, мовознавець керувався такими чинниками, як зміна структури літературної мови, її суспільних функцій і стильової диференціації, відношень між літературною та розмовною мовами, співвідношення між історією української мови та історією української літератури і культури, зміна основи української літературної мови.

Під старою українською літературною мовою І. Огієнко розумів літературну мову, що постала на основі чужої українському народові мови і з плином часу набувала все більше українських ознак: «Перша літературна мова українського народу не була йому рідною, – це була мова болгарська, занесена до нас в малих розмірах, переважно до західноукраїнських земель, ще під час діяльності незабутніх Костянтина і Мефодія, цебто в другій половині IX-го століття, а в більших – по охрещенні киян в 990 році» [7, 113]. Тому розвиток української літературної мови розглядається вченим у взаємозв'язку з розвитком старослов'янської мови. Причому функціонування в Україні чужої за походженням літературної мови Огієнко вважає нормальним явищем, порівнюючи мовну ситуацію в Київській Русі та в інших європейських державах, де статус літературної мови мала так само чужа для цих народів латина. Але вже на початкових етапах запровадження у вжиток церковнослов'янська мова, твердить Огієнко, зазнала впливу української народної мови. Аналізуючи писемні пам'ятки X – XI віків, учений робить висновок, що вже в XI ст. існували всі ознаки української мови, які й тепер відрізняють її від інших слов'янських мов.

Поворотною датою у розвитку української літературної мови вчений називає 1798 рік – рік появи «Енеїди» Івана Котляревського. На думку Огієнка, саме Котляревський «відновив» нову українську літературну мову, що веде свій початок з другої половини XVI ст. і в основі якої лежить актова мова. Після виходу «Енеїди» Котляревського нова українська літературна мова змінює свою західноукраїнську основу на східноукраїнську.

Творцем української літературної мови називає І. Огієнко Тараса Шевченка. Соборність і літературність мови Тараса Шевченка він пояснює тим, що мова поета мала для того всі необхідні властивості: вона була найчистішою і походила з географічного осередку України. І. Огієнко зумів втілити в життя свою ідею про створення словника мови Шевченка. 1918 року він розпочав, а 1934 завершив «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови». Але вийшла друком ця праця лише в 1961 році у Вінніпезі. У передмові до словника автор, зокрема, писав: «Ця моя праця виходить до вшанування столітньої (1861 – 1961) пам'яті з дня смерті нашого великого національного поета й борця за волю України і українського народу. І я щиро прагну, щоб ця праця ширше пішла серед українського народу і допомогла розростові української літературної мови, бо цього прагнув і великий наш Кобзар» [2, 41].

Літературна мова як найвищий витвір свідомості нації, показник її культурного рівня також перебувала у сфері теоретичного осмислення професора Огієнка. Ґрунтовно досліджуючи у багатьох працях стан української літературної мови в її історичному розвитку, учений виробив розуміння сутності української літературної мови та її характерних ознак («Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань» (1934), «Гнучкість української мови: про подвійні форми» (1936), «Наглядна таблиця милозвучності української мови» (1923), «Ознаки доброї літературної мови» (1937), «Розвій літературної мови: На увагу нашим письменникам» (1936) та ін.).

Головними ознаками будь-якої літературної мови вчений вважав чистоту, правильність, ясність форми, багатство форм. Учений застерігав від надмірного вживання діалектних слів, які можуть бути як окрасою художнього твору, так і стати на перешкоді розвитку літературної мови. До варваризмів мовознавець зараховує насамперед полонізми й русизми. Русизми особливо небезпечні для української мови; їх значну кількість професор пояснював історичними умовами розвитку нашої мови. На думку вченого, запозичене слово може функціонувати в літературній мові лише за двох умов: якщо слово чи словосполучення оформлені за законами певної мови, або коли іншомовне запозичення не має доброго аналога серед лексики відповідної мови. «Вживати чужих слів і виразів тоді, коли існують на те саме й свої добрі слова та вирази – це шкодити чистоті своєї літературної мови» [6, 294], – вважає І.Огієнко.

Дослідник вбачав кілька джерел збагачення літературної мови. Це передусім жива народна мова, яка постачає у літературну мову синоніми та фразеологізми. Інші джерела збагачення літературної мови – це неологізми та паралельні форми. Неологізмам дослідник надає великого значення, закликаючи українських письменників до активного творення слів, адже, побудовані за правилами української граматики, вони поповнюють скарбницю літературної мови. Також збагачують літературну мову адаптовані іншомовні запозичення, але лише ті з них, що не мають українського відповідника.

Крім лінгвістичних, Огієнко важливу роль відводив і соціолінгвістичним ознакам мови – соборності (літературна мова повинна бути єдиною для усього народу) і державності (мова – головна ознака нації, що творить окрему державу). Ознаку державності він виділяв найбільше з-поміж інших у

розвиткові української літературної мови, адже відсутність державності зумовила її сповільнений розвиток. У 30-і рр. ХХ ст. І. Огієнко створює «Науку про рідномовні обов'язки» (1936), у якій проголошує, що обов'язок кожного українця – дбати про рідну мову.

Чільне місце в українському мовознавстві займає фундаментальне дослідження вченого – «Історія українського друкарства» (1925). До написання книги з історії українського друкованого слова І. Огієнко приступив тоді, коли вже видав більше десятка окремих нарисів з цієї теми. Це, зокрема, «Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської Лаври» (1921), «Свято нашої культури: нарис з історії початків українського друкарства» (1924), «Друкарська трійця – Фіоль, Скорина і Хведорович» (1924), «Дерманська друкарня» (1925).

Готуючи до видання «Історію українського друкарства», учений зібрав величезний, переважно ніким ще не прочитаний, не систематизований і не узагальнений матеріал. Особливість цього дослідження полягає в тому, що автор з самого початку поставив під сумнів домінуючі раніше у вітчизняній науці твердження стосовно підпорядкованості українського друкарства російському, а також діюче донедавна датування початків і подальших етапів розвитку книгодрукування для українців. Друкарство в Україну, доводить автор, прийшло не зі Сходу, а з Заходу, задовго до виходу в Москві «Апостола» Івана Федорова. Не применшуючи ролі І. Федорова в розвитку цієї справи, Огієнко вважає його не засновником, а лише фундатором постійного книгодрукування на українських землях. І. Огієнко планував підготувати багатотомне видання про друкарство в Україні, куди мали увійти історія української книги XV – XVIII ст., опис стародруків, альбом фотографій українських стародруків, хрестоматія з історії українського друкарства, техніка старого друкарства, історія гравюри, історія цензури в Україні тощо. На жаль, цьому задумові мислителя не судилося здійснитися.

Перекладацька діяльність займала вагоме місце в мовознавчій діяльності вченого. Перекладав він, в основному, богослужбні книги (всього 44 позиції). Найвизначнішим доробком вченого в цій галузі є його переклад Біблії українською мовою. 1 квітня 1936 року І. Огієнко підписав угоду з Британським Біблійним товариством у Лондоні про видання його перекладу Біблії у Великобританії. 1937 року у Львові було видано 4 Євангелії: від Матвія, Марка, Луки та Івана, а в 1939 – увесь Новий Заповіт у Варшаві. Переклад усієї Біблії професор завершив у липні 1940 року, але Друга світова війна затримала повне видання Біблії українською мовою. Після завершення війни І. Огієнко відновив свою перекладацьку працю і довів до кінця справу з виданням Біблії. Під час виконання цієї трудомісткої роботи вчений опанував старогрецьку, старогрецьку, латинську, церковнослов'янську, польську, німецьку, англійську мови, щоб правильно скористатися вже існуючими перекладами Біблії.

Ще з 1905 року І. Огієнко почав широку діяльність як видавець. Він вважав, що друковане слово здатне здійснювати зв'язок між народом та інтелігенцією, сприяти духовному відродженню нації. Тому вчений видавав підручники, посібники для шкіл та для самоосвіти («Рідне писання» 1918,

«Українська граматика» 1918). Видавнича праця зайняла чільне місце в просвітницькій діяльності автора. Працюючи на посаді головноуповноваженого уряду УНР, вчений організував безпартійний денник демократичного спрямування «Наш шлях». Навколо денника згуртувалися всі, хто ширив українську ідеологію і підтримував уряд, зокрема студенти і викладачі університету. Організація цього видавничого органу була потрібною й корисною. Але найпродуктивніше І. Огієнко займався видавничою працею в еміграції, на вигнанні за кордоном. У Польщі він видавав щомісячник «Рідна мова», а в Канаді – «Слово істини», «Віра й культура». У них друкувалися українською мовою праці багатьох авторів, у тому числі й самого І. Огієнка. Ці часописи сприяли поглибленню національної єдності українців, дальшому впровадженню літературної мови в життя українського народу.

У науково-популярному щомісячнику «Рідна мова» висвітлювалися такі питання: дослідження української мови і вивчення її в родині й у школі; роль громадянства в засвоєнні своєї літературної мови; роль школи в поширенні літературної мови тощо. На його сторінках було надруковано близько 160 праць І. Огієнка. Серед них: «Значення Тараса Шевченка в історії української літературної мови» (1935), «Український театр і рідна мова» (1934), «Українські адвокати і рідна мова» (1934), «Граматики малої Лесі» та ін. Погляди дописувачів журналу ширилися між українцями в усьому світі. При цьому щомісячнику було засновано також «Бібліотеку рідної мови», яка видавала окремі рідномовні праці.

1947 року під керівництвом ученого було засноване видавництво «Наша культура», яке поновило працю пізніше, у Вінніпезі (Канада) і продовжувало поширювати журнал під аналогічною назвою. Сотні його примірників Огієнко розсилав українцям у різні куточки світу безплатно. У видавництві вийшли такі твори ученого: історична розвідка «Політична праця Богдана Хмельницького», філософська містерія на 5 дій «Народження людини», опис, дослідження і віршований переспів «Слова про Ігорів похід», мовознавча монографія «Український літературний наголос». Гаслом щомісячника було «Творімо українську культуру всіма силами нації!». У журналі вміщено статті про історію русів, про княгиню Ольгу, київського князя Аскольда, митрополита Петра Могили, про Візантію, початки українського друкарства, про українські писанки, килимарство тощо. Деякі статті з цього щомісячника передруковувалися часописами «Новий шлях», «Український голос» у Вінніпезі.

Того ж таки 1947 року Іван Огієнко заснував журнал «Слово істини», який виходив по жовтень 1951 року. На його сторінках обговорювалися наукові проблеми, публікувалася правдива інформація про Україну, рідний народ та його досягнення. Статті цього щомісячника за тематикою були педагогічні, філософські, мовознавчі, історичні. Тут з'явилися поетичні твори І. Огієнка, велася цікава всесвітня церковна хроніка.

Рідкісні наукові розвідки з історії церковного життя, етнографії, права, археології, архітектури, педагогіки містились у іншому журналі, заснованому Огієнком, – «Віра й культура». Це видання, як і попередні, видавалося його

коштом. Журнал продовжив традиції своїх попередників і поставив головним завданням піднесення національної свідомості й культури українців у Канаді, США та інших країнах; друкувався українською мовою і був засобом для її вивчення всіма бажаючими, зокрема – емігрантами.

Іван Огієнко залишив нащадкам не лише велику наукову, а й художню спадщину, чим сприяв унормуванню української літературної мови, адже у всіх своїх художніх творах він намагався дотримуватися тих засад, які проголошував у мовознавчих працях. Серед художнього доробку Митрополита Іларіона твори різних жанрів – драми, поеми, легенди, релігійна лірика.

Вивчення багатогранної творчої спадщини Івана Огієнка дає підстави вважати його видатним українським просвітником, громадським діячем, одним із найвизначніших українських мовознавців ХХ ст. Провідною ідеєю його світогляду була національна ідея, яка визначила спрямованість, сенс і зміст усього його життя й наукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марушкевич А. А. Невтомний працівник українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект / А. А. Марушкевич. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 128 с.
2. Митрополит Іларіон. Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1961. – 257 с.
3. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. – Вінніпег, 1970. – 272 с.
4. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го століття і Крехівський апостол 1560-х рр. / І. Огієнко. – Варшава, 1930.
5. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. – К. : Либідь, 1995. – 296 с.
6. Огієнко І. Розвій літературної мови: На увагу нашим письменникам / І. Огієнко // Рідна мова. – 1936. – 47/43.
7. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 536 с.
8. Сікора Г. Хронологічна схема розвитку української мови в Україні у працях І. Огієнка / Г. Сікора // Українська мова з минулого в майбутнє. – К., 1998. – С. 76–77.
9. Тимошик М. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) у боротьбі за українську Україну / М. Тимошик // Огієнко І. Українська культура. – К. : Наша культура і наука, 2002. – С. 9–52.
10. Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка : українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М. С. Тимошик. – К. : Заповіт, 1997. – 231 с.
11. Тимошик М. Смирений богомолець за кращу долю українського народу / М. Тимошик // Огієнко І. Історія української літературної мови. – К. : Либідь, 1995. – С. 7–47.

В статтю осуществлен анализ языковедческого наследия Ивана Огиенко. Рассмотрены фундаментальные исследования ученого, его научные исследования по вопросам исторического развития и периодизации украинского литературного языка, а также переводческая и издательская деятельность выдающегося языковеда.

Ключевые слова: Иван Огиенко, история украинского языка, периодизация украинского литературного языка.

The article presents the analysis of the linguistic heritage of Ivan Ogienko. Considered fundamental research scientist, his research on the historical development and periodization of Ukrainian literary language, as well as translation and publishing outstanding linguist.

Keywords: Ivan Ogienko, history of the Ukrainian language, periodization Ukrainian literary language.

УДК 811.161.2'373.4:82-3

Ткаченко Т.В.

ОКАЗІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПРОЗІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

У статті досліджено трансформовані фразеологічні одиниці, зафіксовані в мові прози Михайла Стельмаха. Описано різновиди семантичних та структурно-семантичних індивідуально-авторських перетворень. Здійснено аналіз авторських шляхів і прийомів використання трансформованих фразеологічних одиниць в тексті, з'ясовано їхній стилістичний потенціал.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, трансформація, Михайло Стельмах, подвійна актуалізація, експресивність.

У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. спостерігається посилення уваги науковців до проблем, пов'язаних із функціями, лінгвостилістичними потенціями, текстотвірними можливостями фразеологізмів як компонентів індивідуального світобачення в художній картині світу письменників.

Вивчення фразеологічної системи української мови на матеріалі творів художньої літератури дає змогу з'ясувати активні процеси у фразеології та динаміку форм усталених висловів у різних функціональних умовах, простежити стилістичний потенціал okazionalnih трансформацій фразеологізмів, осмислити глибинні взаємозв'язки її семантики і прагматики.

Фразеології як складовій індивідуально-художньої мови присвячено дослідження Л. Авксентьева, Н. Бабиц, С. Бирик, В. Білоноженко, І. Гнатюк, М. Демського, Т. Євтушиної, Ю. Кохана, В. Папіш, Ю. Прадіда, Н. Сологуб, В. Ужченка, В. Чабаненка, Л. Щербачук та ін. Лінгвісти зосереджують увагу переважно на структурно-семантичних, функціонально-стилістичних, зіставних аспектах дослідження фразеологічних одиниць у художньому тексті.

Метою статті є аналіз семантичних та структурно-семантичних трансформацій фразеологічних одиниць, а також авторських прийомів їхнього використання у прозі Михайла Стельмаха.

Загалом особливість семантики фразеологічної одиниці полягає в тому, що її слова-компоненти втрачають власне лексичне значення й утворюють унаслідок перерозподілу семантично нове, комбінаторне фразеологічне значення, яке не виводиться зі слів-компонентів. Однак справедливим є твердження науковців, які вважають, що конституенти-лексеми в окремих випадках зберігають відносну самостійність, автономність семантики [4, 246].